

Wanneer is sprake van een bestuurlijke probleemgemeente?

Prof.dr. A.F.A. Korsten, 8 jan. 2017

Probleemgemeenten als bestuurlijk-risicovolle gemeenten

Nederland kent tal van gemeenten, waaronder ook *probleemgemeenten*. Probleemgemeenten zijn *bestuurlijke risicovolle gemeenten*. Ze worden in de wandeling door burgemeesters vaak 'moeilijke gemeenten' genoemd. Het besturen van dergelijke gemeenten is niet makkelijk. Het kenmerkende van deze gemeenten is namelijk dat er in een periode van zeg eens tien jaar meerdere malen een wethouder of burgemeester gedwongen wordt tot vertrek en wellicht ook coalities uiteen vallen. De sneuvelkans is in probleemgemeenten veel groter dan in andere gemeenten. Kenmerkend voor probleemgemeenten is dus dat ze heel moeilijk te besturen zijn zonder te struikelen. Nu is het vertrek van een bestuurder een betrekkelijk normaal proces maar als bestuurders als rijpe appels van de boom vallen en besturen niet goed meer mogelijk is, vraagt dit toch aandacht.

Tot deze categorie probleemgemeenten behoorden lange tijd gemeenten als Stein, Steenberg, Delfzijl, Den Helder, Zundert, Losser, Echt, Millingen aan de Rijn, Maasdriel.

De gemeente Maasdriel kende een burgemeester die ziek thuis kwam te zitten (Boerma). Daarop volgden maar liefst drie waarnemers als burgemeester (Frankfort, De Cloe, Prick) alvorens in 2014 een reguliere burgemeester werd aangesteld (Van Kooten). De drie waarnemers kregen allemaal van de commissaris van de koning(in) (cdk) de taak mee om de verhoudingen in de raad en tussen college en raad te normaliseren en 'orde in de tent' te scheppen. Dat was nodig omdat een commissaris de reguliere vacature niet wilde openstellen alvorens 'de kust veilig was'. Immers, de kans moet volop aanwezig zijn dat een nieuwe burgemeester ook de mogelijkheid heeft om goed te functioneren. In totaal waren er in de periode 2003-2014 vijf waarnemers actief in Maasdriel. Niet misselijk dus.

Is zo een moeilijke gemeente iets nieuws? De gemeente Echt werd begin jaren negentig ook wel 'cowboy city' genoemd. De gemeenteraad kenmerkte zich in die jaren door flink gooi- en smijtwerk. Alsof de raad vergaderde in een 'saloon'. Dus die gemeente stond al langer bekend als een risicovolle gemeente.

Over het algemeen is een bestuurlijk-risicovolle gemeente een bestuurlijk *ongezonde* gemeente (Korsten en Schoenmaker, 2011). Er is teveel 'maladministration'.

Wat niet

Als we spreken over een probleemgemeente hebben we het *niet* over een onrustige samenleving of de aanwezigheid van landelijke politieke partijen of zuiver lokale lijsten en

evenmin over incidenten over afbraak of restyling van de verzorgstaat. We hebben het ook niet over Enschede na de vuurwerkramp of de gemeente Moerdijk na de brand bij Chemie-Pack, ook al ging er voorafgaand daaraan van alles mis in het bestuur. Nee, we spreken over een broeierige en *complexe* politiek-bestuurlijke situatie *die langere tijd aanhoudt en bestuurlijke slachtoffers tot gevolg heeft*. Een situatie die blijkbaar niet eenvoudig met een of meer handelingen van wie dan ook is op te lossen.

Problemen niet eenvoudig oplosbaar

Weliswaar hebben probleemgemeenten doorgaans de aandacht van commissarissen van de koning(in) (cdk) maar het is niet zo dat een commissaris een college of gemeenteraad bezwerend of waarschuwend kan toespreken en dat dan alles weer op rolletjes loopt. Zo eenvoudig is het niet. Zo laten gemeenteraden zich doorgaans ook niet (meer) behandelen. In zoverre begrijpelijk omdat gemeentebesturen niet onder curatele staan van een provinciebestuur. Gemeenten zijn bovendien autonoom, volgens de Grondwet.

Nee, makkelijk is het bestuur van probleemgemeenten niet en het laat zich ook niet eenvoudig corrigeren. De cdk zal dan ook nogal eens na de val van een burgemeester een waarnemend burgemeester aanstellen tot de bestuurlijke omstandigheden zodanig genormaliseerd zijn of lijken. Een cdk zal, als spil in aanstellingsprocedures van een burgemeester, de kans dat een reguliere burgemeester weer valt, gering willen houden. Daarom krijgt een waarnemer ook wel eens een taak mee: breng in kaart wat er in die en die gemeente aan de hand is en probeer eraan te werken zodat een aanvaardbare vorm van 'politieke normalisering' optreedt.

Helpt het als de burgers naar bestuurders met witte zakdoekjes gaan zwaaien als wel gebeurt op de voetbaltribunes als het spel van hun voetbalclub hen niet bevalt, zoals in Spanje? Nee. De bevolking kan niet allemaal overzien wat er gebeurt in probleemgemeenten maar voelt wel aan dat bepaalde zaken niet kloppen. Dat blijkt ook.

Wat een probleemgemeente aanricht: vertrouwen loopt terug

Hoewel 'de' politiek leeft van meningsverschillen en zelfs van conflicten, moet een gemeentebestuur geen probleemgemeente willen worden. Dat moet men als bestuurders en

als burgers niet willen. Burgers willen een slagvaardig, vertrouwenwekkend en betrouwbaar bestuur dat zorgt voor orde en stabiliteit in de samenleving en problemen zoveel mogelijk oplost of beperkt.

Bekend is dat de waardering van burgers voor besturen van gemeenten die probleemgemeenten waren evident minder was dan van andere gemeenten. Het vertrouwen in het gemeentebestuur is ook lager, aldus Klaas Abma en Arno Korsten in hun boek *'Gemeenten in rapportcijfers'* (2009). Er zijn dus 'harde' cijfers beschikbaar. Probleemgemeenten zijn ongewenst.

Het ontstaan van de probleemgemeente

Wanneer wordt een gemeente een bestuurlijk-risicovolle (probleem) gemeente? Om daarop zicht te krijgen, kun je wel gaan kijken waarop wethouders vielen of een burgemeester of coalitie struikelde(n). Dan pak je de *aanleidingen* bij de kop. Dat is echter niet heel vruchtbaar omdat het gaat om de *onderliggende* verklaring. Wat gaat er werkelijk schuil achter bestuurlijke probleemgemeenten?

Hoewel de ene probleemgemeente niet helemaal gelijk is aan de andere (gemeenten verschillen ook al snel naar ligging, inwonertal, fysieke omstandigheden, kerkelijke oriëntatie en sociaal-culturele opvattingen, zoeken we toch naar de grootste gemene deler.

Ik kies voor drie centrale concepten om het ontstaan van een (bestuurlijk risicovolle) probleemgemeente te begrijpen en het gebrekkig vermogen om daaraan een eind te maken:

- Basisomstandigheden in de lokale democratie,
- Factoren die bestuurlijke risico's aanjagen, en
- Risicotemperende factoren.

Stelling

De stelling is dat er in bestuurlijk-risicovolle gemeenten sprake is van ongunstige basisomstandigheden, teveel aanjagende factoren die tot bestuurlijke risico's leiden en te weinig temperende factoren die de kans op bestuurlijke ontsporing remmen.

Basisomstandigheden in de lokale democratie

Ik ga allereerst kijken naar de basisomstandigheden en kom dan uit bij de omvang en samenstelling van de gemeenteraad. Ik heb in de - in opdracht van het ministerie van BZK uitgevoerde - studie *'De vallende burgemeester'* (Korsten en Aardema, 2006) eerder ook al gekeken naar

- het aantal fracties in gemeenteraden en
- de gemiddelde fractiegrootte in de raad bij gemeenten waar een burgemeester gedwongen werd te vertrekken.

Dat is een goede stap gebleken.

Versplintering

Is de fractiegrootte gemiddeld, gedurende meer dan een electorale periode van vier jaar, lager dan pakweg 2.6 leden dan is sprake van wat ik noem een *versplinterde democratie*.

Kenmerkend: een raad met veel fracties, veel kleintjes. Dat zorgt op zich al voor een grote kans op animositeit in de raad, waarover verderop meer (*het apenrotssyndroom*).

Afsplitsingen

Meestal kent de raad met veel kleine fracties afsplitsingen. En afgesplitste raadsleden of groepen bezorgen de partij of fractie waar men 'vertrok' doorgaans geen feestvreugde. Afsplitsing gaande de politieke rit tussen verkiezingen leidt tot meer wrok en wraak dan respect. Een fractie werkt ook niet graag samen met een afgesplitst deel. Dat kon ik zelf ook ervaren als informateur van de gemeente Den Bosch, in 1998. Als fractie X deel gaat uitmaken van de coalitie bij de collegevorming dan doet fractie Y niet mee in een coalitie of omgekeerd.

Er bestaan overigens mildere vormen van afsplitsing. Bij voorbeeld doordat enkele raadsleden bij verkiezingen met een eigen lijst gaan uitkomen of een transfer naar een andere lijst meemaken. Daar kan overigens ook ruzie aan ten grondslag liggen.

Grotere dragende partij

De mate van versplintering en het voorkomen van afsplitsingen van raadsfracties zijn basisomstandigheden die inwerken op het ontstaan van een gemeente als bestuurlijke probleemgemeente, waar de kans groter is dat er een coalitie voortijdig uit elkaar valt, een wethouder moet vertrekken of een burgemeester. Maar is versplintering en afsplitsing de enige factor uit het arsenaal aan basisomstandigheden? Nee, want waar een raad versplinterd is, *ontbreekt meestal ook één* grotere partij die de coalitie schraagt of ontbreken enkele grotere partijen.

Als een grotere partij in een coalitie is opgenomen, heeft dat het voordeel dat die zich nogal eens als eigenaar van de coalitie beschouwt en zich daarom inspant om de coalitie bij elkaar te houden.

Versplintering draagt bij aan een politieke cultuur van veel animositeit

Versplintering, afsplitsingen en afwezigheid van een schragende grote fractie zijn basisomstandigheden voor het zijn van bestuurlijke probleemgemeente met grote bestuurlijke risico's maar er is meer. Dat zit zo: versplintering roept andere verschijnselen op.

De kans is groot dat als er veel kleine fracties of zelfs eenlingen in de raad zitten, dat grote invloed heeft op het ontstaan en voorkomen van een wat rauwe politiek-bestuurlijke cultuur, althans in de raad. 'Rauw' verwijst naar de op personen gerichte pijlen in raadsvergaderingen: elkaar heftig irriteren, op de man spelen, botheid etaleren en ruwe omgangsvormen kiezen, katten naar elkaar en elkaar - bij gevolg – in politiek opzicht niks gunnen.

Versplintering kan die cultuur bevorderen maar er kunnen andere variabelen zijn die inwerken op een rauwe politieke cultuur. Vaak is de cultuur al enigszins aanwezig als er nog nauwelijks van versplintering sprake is. Bij voorbeeld omdat er in de raad sprake is van veel zuiver lokale lijsten en een stemgedrag dat gericht is op het uitbrengen van een stem op individuele kandidaten. Waar het uitbrengen van heel veel voorkeurstemmen op individuele kandidaten op stembiljetten gangbaar is, daar wordt politiek al gauw persoonlijk.

Het wordt in een raad met veel kleine fractie dringen in het kader van de profilering. En omdat het zich profileren (lees: verschil maken) niet goed lukt op de inhoud van collegevoorstellen, gaat men zich richten op personen, op collega's. Gevolg: het gaat min of meer heftig 'schuren'. Er is sprake van wat hoekig optreden in de raad en pijlen op elkaar richten in discussies of van treiteren. En van veelvuldig gebruik van onparlementaire taal. Soms worden ook vertragingstactieken toegepast (traineren) of lopen raadsleden met groot vertoon van verongelijkheid weg uit een raadsvergadering. Of ze dienen om de haverklap moties van treurnis of van wantrouwen in.

Het kan in dergelijke raden niet alleen gaan om een rauwe cultuur maar ook gaan om een *cliëntelistische cultuur*. Dus het bedrijven van politiek als het niet uitzetten van algemene strategische en anderen beleidslijnen maar als ad hoc handelen en het bedienen van individuele burgers of groepen. Hoe dat werkt? Gebrek aan strategische oriëntatie bevordert dat elke casus als anders gezien wordt. Beleid wordt dan al gauw wispelturige politiek in plaats van gelijke behandeling van gelijke gevallen. Hierdoor krijgen de burgemeester en wethouders er ook al vlugger 'persoonlijk van langs'.

De cultuur wordt aangeraakt door versplintering maar jaagt ook aan

Dat - wat ik maar noem - 'inhoudsloos dringen, duwen en trekken' heb ik wel eens omschreven als het *apenrotssyndroom*: veel apen op een klein oppervlak gaan (ook) naar elkaar bijten. Zo gaat het soms ook in een gemeenteraad. Voor de gemeenteraad van de gemeente Brunssum is het ooit in kaart gebracht. Via een pijlschema werd duidelijk wie het in de raadsvergadering op wie gemunt had. Zo kreeg je de rauwe cultuur gevisualiseerd.

Dus die versplintering in kleine fracties, afsplitsingen en het ontbreken van een grote – de coalitie dragende - politieke partij heeft nogal gevolgen. Door met velen op een wat klein oppervlak te vertoeven, ontstaat bijna als vanzelf in de gemeenteraad een politiek-cultureel klimaat van niet positieve gerichtheid, misschien zelfs van destructie. Tenzij er natuurlijk *krachtige temperende krachten* zijn. Maar in probleemgemeenten *is er meestal een teveel aan aanjagende krachten en een tekort aan temperende krachten*. Over tempering verderop meer.

Eerst nog iets meer over die versplintering en *de gevolgen daarvan voor het dagelijks bestuur*. Waar er veel fracties in de raad zijn, is de kans uiteraard ook groot dat het nodig is om een groot bestuurscollege te vormen dat de meerderheid in de raad heeft. Dat college van veel partijen, bestaand uit minstens vier partijen maar hier en daar gaat het om zes of zeven partijen, is dan natuurlijk niet makkelijk bijeen te houden en homogeen te krijgen. De kans is groot dat het college een betrekkelijk kwetsbaar college wordt. De burgemeester, die al bij de selectie meekreeg bindend vermogen te moeten ontwikkelen, moet in een dergelijke situatie alle zeilen bijzetten om 'de boel bij elkaar te houden'. Omdat de omstandigheden moeilijk zijn (veel fracties, veel persoonlijke gerichte debattering, rauwe taal, eventueel cliëntelisme) lukt het de burgemeester doorgaans niet alleen. Althans dat bleek bij voorbeeld in de gemeente Den Helder in de periode 1990-2000 (burgemeester Jeroen Staatsen was ook naar eigen zeggen 'primair van het college' en niet primair van de raad, ook al was hij raadsvoorzitter). Dat bleek ook in de jaren negentig van de vorige eeuw in de gemeenten Delfzijl en in Zundert.

Bestuurlijke risico's temperen door op de winkel passen

Deze analyse roept de vraag op of er omstandigheden zijn om 'de boel bij elkaar te houden' *naast of als complement* op geëtaleerd verbindend gedrag van een burgemeester. Die omstandigheden zijn er? Dan moeten we kijken naar wat een bestuur wil.

Waar de ambitie beperkt of afwezig is en alles nog net betaalbaar is, we noemen zo een gemeente een *beheergemeente*, kan het rauwe taalgebruik en kunnen de ongemakkelijke verhoudingen niet veel schade aanrichten en nauwelijks centrifugaal werken. Er zijn wel schermutselingen in de raad en eventueel tussen college en raad of in het college, maar het vuur raakt de lont niet. Niks vat echt vlam. Wat er aan vlammen wel is, dooft betrekkelijk snel weer. In de omstandigheid dat een gemeente een beheergemeente is en de bestuurlijke ambities dus gering of overzienbaar zijn, kan er als het ware van de beleidskant enige tempering uitgaan op het aantal conflicten en de heftigheid daarvan.

Gaat het echter om een gemeentebestuur met veel ambitie en grotere projecten, waarvan er enkele uit de rails dreigen te lopen, of waarbij de informatiegeelijkheid afwezig is ('we weten als raad niet ...') of een wethouder niet de goede informatie blijkt te hebben gegeven als hij hiervoor verantwoordelijk is, dan kan het vuur wel in de pan slaan. Zo kunnen ook weer rekeningen ontstaan die later politiek vereffend 'moeten' worden. De factoren 'ambitieuw bestuur' samen met stoethaspelen rond projecten kunnen het vuur opporren, kunnen de bestuurlijke risico's aanjagen.

Temperen in drievoud

Wie zicht wil krijgen op een probleemgemeente moet, nogmaals gesteld, kijken naar de basisomstandigheden, en naar de aanjagende en temperende krachten. Nu die temperende krachten.

Wat kan temperen? De aanwezigheid van een grote partij (die het college draagt), een verbindende burgemeester en het zijn van beheergemeente.

Wat ook kan temperen is dat informele leiders van politieke partijen en/of fracties de koppen tijdig bij elkaar steken en proberen te werken aan een klimaat waarin sprake is van wederzijds respect, en het vermogen om de boel niet uit de hand te laten lopen wordt ontwikkeld. Een mogelijkheid is om een zelfbindend instrument te scheppen in de vorm van een soort etiquetteboek voor de raad en het verkeer met het college. Maar dit soort suggesties is zoveel waard als betrokkenen er waarde aan toekennen.

In de gemeente Den Helder is gebleken dat de situatie daar uit de hand kon lopen omdat het aantal en de betekenis van de temperende krachten te gering waren. Coalitiepartijen gingen te weinig met elkaar in overleg om 'de klokken gelijk te zetten', lees een bestuurlijk wildwest te voorkomen.

Conclusie en discussie

Wat levert dit betoog op? Je ziet dat (1) de versplintering in de raad (uitlopend op gemiddeld kleine fracties) die gepaard gaat met een coalitie van tamelijk veel (vier, vijf, zes) partijen (2) zonder een dragende grotere partij, geen goede basis is voor een stabiele lokale 'regering'.

Toch zijn deze omstandigheden nog niet genoeg om het op de status van bestuurlijke probleemgemeente te laten uitdraaien. Kenmerkend is ook (3) een rauwe politieke cultuur zijn die zorgt voor animositeit, gekrakeel en conflictstof. Versplintering bevordert die cultuur omdat als profilering op inhoud niet lukt raadsleden en collegeleden in het gevecht om aandacht aan de beurt komen. Dan worden daar de giftige pijlen op gericht. Gevolg: een politieke cultuur die kenmerken kent, die niemand 'met gezond verstand' wil. Dat uit zich in typeringen als 'men maakt elkaar daar met het grootste gemak voor rotte vis uit'. En een cultuur die gevolgen heeft in termen van het met gemak en bij herhaling wegsturen van een burgemeester, en/of wethouders, en/of het meermaals uiteenvallen van de coalitie.

Versplintering impliceert wat we noemen 'een verdeeld politiek huis'.

En als daar dan bij komt dat (4) het strategisch beleidsvermogen gering is (geen gedragen plan gericht op komende tien jaar of later) en veel ad hoc besluitvorming plaats vindt (vandaag kiezen voor a en bij vergelijkbaar geval volgende week voor b), ja dan zijn de kansen groter op het ontstaan van een probleemgemeente en het voortduren daarvan.

Een probleemgemeente is een feit als bovendien (5) de persoonlijke verhoudingen vertroebeld zijn door het wat rauwe klimaat van bejegening en de partijen ook de koppen niet bij elkaar steken om de gang van zaken te corrigeren.

Hierbij moet opgemerkt worden dat in het verleden ook wel voorkwam dat een gemeenteraad juist een dominante politieke fractie kende die de meerderheid van de raadszetels bezette of bijna de meerderheid had. Ook het omgekeerde van versplintering, namelijk dominantie, leidt tot bestuurlijke ongezonde situaties, zoals het houden van voorvergaderingen van de gemeenteraad waarin een besluit al bijna genomen is. Een dergelijke situatie verhindert deliberatie.

Behoort een gemeentebestuur, een raad, een dergelijke situatie van het zijn van probleemgemeente te accepteren? Nee. De door minister Ter Horst en staatssecretaris Bijleveld tijdens het functioneren van het kabinet-Balkenende IV vastgestelde *Code voor Goed Openbaar Bestuur* spreekt over de noodzaak van *zelfreinigend vermogen*. Nou dat adagium heeft in probleemgemeenten betrekkelijk geringe werking. Het is overigens in het algemeen een lastige opdracht.

De basisomstandigheden die leiden tot het worden van een probleemgemeente zijn hiermee bekend: versplintering, afsplitsingen, geen dragende grote partij, een veelpartijcoalitie die moeilijk bijeen te houden is. De bestuurlijke risico's worden vergroot door aanjagende factoren. Veel fracties op een klein gebied hebben tot gevolg dat het apenrotssyndroom gedijt. Raadsleden worden bijterig naar elkaar. De profileringsdrang gaat minder richting inhoud en meer richting personen.

De aanwezigheid van een rauwe raads cultuur en/of cliëntelisme van fracties jaagt irritaties en conflicten aan. Dat gebeurt ook als in dergelijke omstandigheden het bestuur ook nog grote ambities heeft en er links en rechts fouten worden gemaakt. Gemeenteraden uit

probleemgemeenten munten doorgaans niet uit in strategisch beleid of degelijke analyses, zoals evaluatie.

Waar aanjagende factoren te vinden zijn in probleemgemeenten, is de logische vervolgvraag: hoe staat het met de temperende krachten? In probleemgemeenten is het aantal en de kracht van temperende factoren doorgaans te gering. Een temperende kracht kan gelegen zijn in houding en gedrag van de burgemeester. Misschien probeert de burgemeester door een-op-een-gesprekken met raadsleden wel te temperen en/of door in het raadspresidium de aanwezigen stoom te laten afblazen, maar is het niet genoeg. Een burgemeester is ook maar een eenling. Meer is nodig? Treden informele leiders uit de raad uit de schaduw en zeggen ze tegen elkaar dat bepaalde houdingen en gedrag niet moeten voortduren? Dat gebeurt nogal eens *niet* in probleemgemeenten.

Zou het helpen als de burgers in opstand komen tegen uitwassen in de lokale bestuurlijke arena's? In gemeenten als Den Helder en Delfzijl hielp dit niet. Het helpt ook nauwelijks als zeg eens 5-7 procent van de kiezers bij raadsverkiezingen blanco stemt.

Na zekere tijd kan overigens wel een verbetering optreden zodat het verwijt van een probleemgemeente te zijn terugloopt. Dat zagen we in gemeenten als de gemeente Echt-Susteren, Vaals, Delfzijl en Maasdriel. Van belang is:

- 'Dat de tijd zijn werk doet': er komen met elke raadsverkiezingen nieuwe raadsleden in de raad waardoor de kans op het vereffenen van oude rekeningen of andere wrijvingspunten afneemt;
- Dat de burgemeester verbindend optreedt in het college en de raad;
- Dat het raadspresidium niet politiek vergadert maar probeert zich bezig te houden met ordentelijke agendering van raadsstukken en ordentelijk vergaderen van de raad;
- Dat bij de beleidsvoorbereiding respect getoond wordt voor constructieve voorstellen van de oppositie, als die er zijn;
- Dat niet alle beleidsvoorstellen ten behoeve van de gemeenteraad voorafgaand aan een raadsvergadering binnen de coalitie van a-z worden doorgesproken;
- Dat het dagelijks bestuur zich houdt aan de eigen kaders;
- Dat fractieleiders proberen het vergaderen te normaliseren.

Zowel colleges als gemeenteraden moeten werk maken van de beginselen zoals ze in de Code voor Goed Openbaar Bestuur zijn opgesloten. Denk aan respect tonen; goed luisteren naar burgers, raadsleden, ambtenaren; openheid tonen; integer handelen.

Heel veel tempering

Ik schreef dat probleemgemeenten geen eenheidsworst zijn. Daarom nog even aandacht voor een bijzondere situatie van juist veel tempering die verkeerd uitpakt.

Het is mogelijk dat in een (probleem)gemeente de versnippering zo groot is of wordt gevonden dat een meerpartijencoalitie een ijzeren verbond sluit. Onder het motto 'wij gaan het doen en laten ons niet uit elkaar spelen'. 'We overleggen voorafgaand aan elke raadsvergadering'.

Dan kan in de ogen van de oppositie de 'spek en bonen'- optie gelden. Die houdt in: 'alles wat we doen, telt voor de coalitie niet; we kunnen even goed thuis blijven'. Of de uitroep kan

gedaan worden: 'we zijn weer terug bij het monisme'; de wethouders gaan naar de fractie voordat een raadsvergadering plaatsvindt. In *die* situatie treft ook een meerpartijencoalitie die een ijzeren verbond sloot enige blaam. Want zo is elk debat in een raad overbodig. Een politieke democratie waar raadsleden niet naar elkaar luisteren, of een groot deel in een vergadering slechts verklaart dat een collegevoorstel akkoord is, functioneert niet naar behoren.

Literatuur

Aardema, H., A. Korsten, e.a., *De vallende wethouder*, Ministerie van BZK, Den Haag, 2011.

Aardema, H., M.J.G.J.A. Boogers en A.F.A. Korsten, Vallende wethouders – Een verkenning van de vertrekredenen van onvrijwillige teruggetreden bestuurders op lokaal niveau, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 66, april 2012, nr. 2, pp. 13-34.

Abma, K. en A.F.A. Korsten, *Gemeenten in rapportcijfers*, Eburon, Delft, 2009.

Janssen, J.I.H. en A.F.A. Korsten (red.), *Gemeenteraden kiezen*, Eburon, Delft, 1995.

Korsten, A. en G. Leers, *Inspirerend leiderschap in de risicomaatschappij*, Lemma, Utrecht, 2005.

Korsten, A. en H. Aardema, *De vallende burgemeester*, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Den Haag, 2006.

Korsten, A. en M. Schoenmaker, *Sterke colleges*, Reed Elsevier, Den Haag, 2008.

Korsten, A.F.A. en M. Schoenmaker, Gezond bestuur en bestuurlijke probleemgemeenten: tijd voor de bestuursschout?, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 65, juni 2011, nr. 3, pp. 28-50.

Korsten, A.F.A. en P.W. Tops (red.), *Lokaal bestuur in Nederland*, Samsom, Alphen, 1998.

Korsten, A.F.A., *'Tien geboden' voor burgemeesters*, Boom Lemma, Den Haag, 2012.

Korsten, A.F.A., De persoonlijke kant van het burgemeesterschap, in: Muller, E.R. en J. de Vries (red.), *Burgemeester*, Kluwer, Deventer, 2014, pp. 245-269.

Korsten, A.F.A., *Deugdelijk bestuur*, Open Universiteit, Heerlen, 2010b.

Korsten, A.F.A., Gedwongen vertrek van burgemeesters, in: *Justitiële Verkenningen*, jrg. 36, 2010b, nr. 3, pp. 10-31.

Korsten, A.F.A., H. Aardema en A.P. Resoort, Gebroken ketens van macht, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 62, 2008, nr. 6, pp. 9-42.

Korsten, A.F.A., K. Abma en J.M.L.R. Schutgens, *Bestuurskracht van gemeenten – Meten, vergelijken en beoordelen*, Eburon, Delft, 2007.

Korsten, A.F.A., M. Schoenmaker, H. Bouwmans en A. Resoort, *Onder burgemeesters*, Boom Lemma, Den Haag, 2012.

Korsten, A.F.A., Monisme en uitblijvende struikelpartijen van Vlaamse schepenen: analyse van het Vlaamse lokaal bestuur, in: *Bestuurswetenschappen*, jrg. 66, 2012, nr. 5, pp. 32-52.

Schoenmaker, M., *Bestuurlijk gedonder*, Wolf Publ., Nijmegen, 2011.

Schutgens, J.M.L.R., A.J.C. Maessen en A.F.A. Korsten, *Beoordelen van gemeenten*, Eburon, Delft, 2009.

De auteur

Prof.dr. A. (Arno) F.A. Korsten is honorair hoogleraar bij de Capaciteitsgroep Grondslagen van het recht aan de Universiteit Maastricht en emeritus hoogleraar Bedrijfs- en bestuurswetenschappen aan de Open Universiteit. Trad op als informateur in Heerlen, Den Bosch en Maasdriel. Lid van verdienste van de Vereniging voor Bestuurskunde.

Contact: afa.korsten@planet.nl